

ESCRITORES DEL MÓN
GUIA DE RECURSOS i ORIENTACIONS DIDÀCTIQUES PER A LES
LITERATURES

EULÀLIA LLEDÓ I CUNILL

Curs 2001-2002

Memòria de la llicència d'estudis *Escriptores del món. Guia de recursos i orientacions didàctiques per a les literatures*

Índex

<i>Agraïments</i>	2
<i>Introducció</i>	3
<i>Treball previ</i>	5
<i>La pràctica de la coeducació</i>	7
<i>Presentació del tema objecte de la llicència</i>	16
<i>Marc i context</i>	18
<i>Objectius de la llicència</i>	21
<i>Resultats obtinguts</i>	23
<i>Pla de treball</i>	25
<i>Metodologia</i>	28
<i>Pel que fa a la base de dades</i>	28
<i>Quant a les unitats didàctiques</i>	31
<i>Aplicacions</i>	37

Agraïments

He tingut el goig de fer aquesta llicència en molt bona companyia. Primer de tot, he de parlar del suport de les dues supervidores al llarg de tot el curs, Elena Losada per a les unitats didàctiques i Teresa Sancho per a la base de dades; amables, tant l'una com l'altra es van interessar també per la part que no els tocava supervisar. Teresa Sancho va poder recordar els seus temps d'editora: amb un llapis groc i sense mandra ha anat senyalant problemes i millores; també s'ha anat traient de la màniga capturadors d'imatges i d'altres estris portentosos i utilíssims.

Jordi Domingo del Centre de Recursos Pedagògics Baix Llobregat IV, ha estat, anava a dir un pare, però realment més aviat ha estat com una mare per a la base de dades; i com que en tot naixement hi ha d'haver una fada, Montse Roset ha exercit de tal.

Tant ella, com Manuela Rodríguez, com Mercè Otero s'han mirat i després han opinat, han suggerit i han aportat un munt d'idees. A Mercè Otero, a més, li dec que m'hagi deixat utilitzar les fitxes que vam començar a fer un llunyà ja 1989 i m'hagi donat barra lliure en els prestatges de la seva biblioteca. Begoña González, entre d'altres, ha estat una font de llibres i més llibres i sempre ha estat a punt per buscar referències i dades introbables.

He pogut fer un petit apèndix amb dos articles a les unitats didàctiques i un altre amb un article per a una de les unitats perquè, gentilmente, cap dels llocs on s'havien publicat (l'editorial Laertes i la revista *Veus alternatives*) hi ha posat problemes. Josep Puig ha estat un atent i assequible enllaç amb l'Administració. A totes i a tots, moltes gràcies de tot cor.

Introducció

Feia tota la cara de ser el primer llibre de l'autora, em vaig dir, però cal llegir-lo com si fos l'últim d'una llarga sèrie, com la continuació dels altres que m'he anat mirant, dels poemes de Lady Winchilsea, de les comèdies d'Aphra Behn i de les novel·les de les quatre grans novel·listes. Els llibres es continuen els uns als altres, tot i que tenim el costum de jutjar-los separatament. I a ella –a aquesta desconeguda– cal que la consideri descendent de les altres dones les vides de les quals he examinat, i cal que descobreixi què ha heretat dels seus trets i les seves limitacions.

Virginia Woolf. *Una cambra pròpia*, 1929

Aquesta memòria necessàriament ha de ser curta donat que el gruix o el cos del que s'ha realitzat en el marc de la llicència està contingut i es presenta en els dos annexos que l'acompanyen. Per tant, la memòria es limita a explicar la petita història d'aquesta llicència d'estudis, o el que és el mateix: els topants i les vicissituds de la seva realització.

Primerament, dono compte a grans trets del treball previ, és a dir, els antecedents de la llicència: totes aquelles feines, dedicacions i interessos que em van fer decantar per emprendre aquesta llicència concreta. Íntimament lligat a aquest punt, dedico un apartat al que jo entenc com a pràctica de la coeducació en els centres docents entesa en un sentit ampli i global. Aquesta pràctica realitzada i viscuda (compartida amb moltes companyes i companys) tant a diferents instituts, com a algunes institucions, conjuntament a les feines d'elaboració de diversos materials, m'han portat a reflexionar i també a provar de fer plantejaments coeducatius a classe o d'una manera més general en l'entorn global dels instituts.

Després dedico dos apartats a contextualitzar i a emmarcar la llicència, tant pel que fa a alguns dels punts de l'actual pla d'estudis, com respecte a alguns dels

paràmetres bàsics en què es mou l'ensenyament de la literatura o fins i tot podria dir l'ensenyament de qualsevol matèria.

Presento a continuació els objectius de la llicència i seguidament, i també a grans trets, el resultat obtingut i la seva gènesi, en el ben entès que el resultat, bé, de fet, millor seria parlar de resultats en plural, perquè en realitat en són dos, es poden observar detingudament en els dos annexos que deia més amunt que conformen el gruix de la llicència.

Finalment, dedico tres apartats a parlar del pla de treball que he seguit, de la metodologia i de les possibles aplicacions tant a l'aula com a fora. No ha d'estranyar que aquesta memòria no tingui una bibliografia específica; com es podrà comprovar si s'entra a veure el cos (o cossos) de la llicència, un dels resultats obtinguts és una sèrie d'unitats didàctiques cadascuna de les quals té la seva bibliografia específica; l'altre, el conformen tot un seguit de fitxes bibliogràfiques organitzades en forma de base de dades, és a dir, en essència una bibliografia, això sí, una bibliografia que ha pres cos, una bibliografia encarnada, que no es limita al simple esquelet.

Treball previ

La llicència que presento és fruit de diverses experiències personals i professionals força importants per a mi. En primer lloc, dels diversos avatars i viaranys, de vegades dels neguits, que comporta la meva experiència docent de treballar la llengua i la literatura des d'un punt de mira coeducatiu des de ja fa molts anys a diversos centres de secundària (bàsicament a l'IES Joan Miró de Cornellà i als IES Narcís Monturiol i Francisco de Goya de Barcelona). En segon lloc, de la participació en grups de treball o seminaris de coeducació, ja sigui dins els expressats centres educatius com en organismes que depenen de diverses institucions (fonamentalment l'ICE de la UAB), així com la participació en els cursos de sensibilització que al llarg dels anys ha anat organitzant el Departament d'Ensenyament. En tercer lloc, de l'experiència com a autora dedicada a escriure sobre aquesta qüestió tant des d'una vessant assagística com des d'un punt de vista didàctic.

Pel que fa a aquest últim punt, el meu treball previ relatiu a la literatura d'escriptores té tres vessants. Per una banda, des de fa temps que em dedico al conreu assagístic sobre literatura (especialment la femenina) i a la crítica literària; això em dóna un cert coneixement global de les matèries que em proposava tractar a la llicència. Per altra banda, tinc també experiència en materials didàctics innovadors des del punt de vista de la coeducació pel que fa a les matèries de literatura i de llengua. Finalment, hi ha la meva pràctica docent en l'ensenyament de les diferents literatures.

Fruit de la primera dedicació, havia publicat ja, entre d'altres materials i articles, un llibre d'assaig que recull també un seguit de ressenyes. *Dona finestrera* (1997), que així es diu el llibre, ofereix una panoràmica general de diverses literatures d'escriptores. A mig camí entre aquesta dedicació i l'experiència didàctica, i conjuntament amb Mercè Otero, havíem publicat dos llibres, l'un sobre autores catalanes, *Dotze escriptores i una guia bibliogràfica* (1994); l'altre tracta d'escriptores castellanes, *Doce escritoras y una guía bibliogràfica* (1994). En els llibres, al marge de posar a l'abast del públic lector vida i obra de les diferents autores, hi ha esbossades una sèrie d'indicacions didàctiques i dibuixat un ventall de propostes de treball.

De material didàctic dedicat a la literatura des d'un punt de vista coeducatiu, de ben segur que el que s'ajusta més a la institució escolar i més concretament a la Reforma, és la sèrie de crèdits realitzats també amb Mercè Otero i conjuntament amb Mercè Miralles i Lola Ribelles. Són tres crèdits que s'agrupen sota el nom genèric de *Com elles* (1996); un tracta de la llengua escrita (*Escriure com elles*), un altre es dedica

a treballar la llengua oral (*Parlar com elles*) i el tercer intenta fer disfrutar l'alumnat de la literatura de creació, especialment de la catalana (*Elles i la seva obra*).

Finalment, el fet d'haver impartit sistemàticament assignatures de literatura al llarg de la meua pràctica docent, tant als antics 3rs de BUP i COU, com, i ja molt més lligada al que proposava fer en la llicència, la Literatura Universal a l'actual 1r de batxillerat tant al nocturn com al diürn de l'IES Narcís Monturiol i, especialment, el fet d'haver impartit durant els cursos escolars 1999-2000 i 2000-2001 una assignatura optativa sobre literatura femenina a nivell de 1r de batxillerat a l'IES Francisco de Goya, em donava una certa idea de com s'havia de desenrotllar i quins eren els punts principals que s'havien de tocar en un material dedicat a posar de manifest les literatures de les escriptores.

La pràctica de la coeducació

La meua pràctica (pràctica compartida, és clar, per moltes companyes i alguns companys) al llarg de força anys en diversos instituts, així com també les tasques d'elaboració de materials i les feines lligades a alguna institució, m'han portat a reflexionar i a intentar fer plantejaments coeducatius a l'aula o en el si de la vida dels instituts.

A continuació, parlaré breument d'una sèrie d'aspectes que s'haurien de tenir en compte si s'optés en els centres d'ensenyament per un procés d'ensenyament-aprenentatge coeducatiu.

De fet, hi ha un seguit de qüestions que passen per una pràctica molt més global i general de cara a incidir en un ampli ventall d'aspectes abans fins i tot d'entrar a classe o les matèries concretes. Enumeraria els següents:

- 1) Analitzar el llenguatge de papers i documents dels centres de cara a detectar-ne els usos sexistes i androcèntrics del llenguatge. Si així fos, emprendre les mesures per superar-lo.
- 2) Estudiar l'atenció i dedicació que es presta a noies i a nois a les sessions d'avaluació i si es detecta que hi ha una dedicació més gran als nois que a les noies (és el que sol passar), esmenar-ho. (L'anàlisi es pot fer a partir d'observacions directes en les Juntes d'avaluació.)
- 3) Lligat al punt anterior, si es detectés un diferent llenguatge a l'hora de parlar de les noies o dels nois: valoracions, adjectivacions, expectatives de la seva futura vida professional..., reflexionar-hi i mirar de posar-hi esmena. (L'anàlisi es pot fer a partir d'observacions directes en les Juntes d'avaluació.)
- 4) Estudiar, sobretot a partir de les entrevistes que se solen fer des de les tutories a principi de curs, la dedicació a la feina domèstica. Si es detectés una distribució desigual d'aquestes tasques entre nois i noies (normalment, les noies participen molt més en aquestes feines, hi dediquen moltes més hores), dedicar-hi, com a mínim, alguna estona de reflexió.
- 5) Estudiar la utilització dels espais comuns; si es detectés un major ús i presència per part dels nois que de les noies (és el que sol passar, especialment rellevant és

la colonització del pati/instal.lacions esportives per part dels nois), mirar de posar-hi esmena.

Si s'entra ja a la pràctica general a classe, a aquells aspectes comuns en major o menor grau, a l'hora d'impartir qualsevol matèria, s'hauria de treballar i incidir en els següents aspectes:

- 1) Analitzar el llenguatge del professorat a classe, si es detectés un ús sexista i androcèntric del llenguatge, caldria emprendre mesures per variar aquest llenguatge que, en certa mesura, forma part de la pràctica docent. (L'anàlisi es pot fer a partir d'observacions directes a les diferents classes.)
- 2) Quantificar i estudiar l'atenció que es dedica a les noies i als nois. Si es detectés una major atenció cap a un dels grups, caldria emprendre mesures per variar aquest aspecte de la pràctica docent. (L'anàlisi es pot fer a partir d'observacions directes a les diferents classes.)
- 3) Analitzar el llenguatge dels llibres de text. Si se'n detectés un ús sexista i androcèntric de la llengua, s'hauria d'emprendre mesures per superar-lo, encara que de moment fos només fer-ho notar a l'alumnat. (És interessant que l'alumnat participi en aquesta anàlisi, així es fa subjecte del seu aprenentatge i interioritza els paràmetres d'observació d'aquests biaixos ideològics concrets de l'ús de la llengua.)
- 4) Analitzar el contingut dels programes de les diverses assignatures; si s'hi detectés androcentrisme (en general s'hi detecta la pràctica inexistència de les dones a través de l'exclusió o bé d'una invisibilització generalitzada), intentar posar-hi esmena; s'hi hauria d'introduir parcialment la tasca i la feina productiva i reproductiva portada a terme per les dones.
- 5) Analitzar els llibres de text i els materials complementaris de les diferents assignatures; si s'hi detectés el mateix que pel que fa als diferents programes, com a mínim, s'hauria de fer notar a l'alumnat i s'haurien d'introduir, per molt parcialment que fos en un primer moment, continguts que contemplessin la presència i les aportacions femenines.
- 6) S'hauria de detectar si hi ha rebutj dels nois davant d'activitats i tasques a classe que consideren que afecten les dones en general o les noies en particular; s'hauria de detectar si a l'inrevés, per part de les noies, també hi hagués algun tipus de

rebuig. Si passés, s'hi hauria de reflexionar conjuntament i mirar de posar-hi esmena.

Posteriorment a totes aquestes anàlisis s'hauria de seguir els següents passos:

- a) dissenyar un pla de diagnòstic i d'avaluació de la situació del centre concret; aquest és un pas previ abans d'emprendre qualsevol acció.

Un cop fet això, i si es decidís continuar en un camí coeducatiu,

- b) s'hauria d'obrir un debat al centre que permetés incloure uns objectius mínims, tant en el PEC com en el PCC;
- c) emprendre una tasca de recerca i/o elaboració de materials coeducatius per incidir en els diversos àmbits del centre.

La coeducació –eix transversal de la reforma educativa– ha de tenir un lloc en els processos de definició i elaboració del PEC i del PCC i de les altres eines que depenen d'aquests dos projectes i eixos com pot ser, per exemple, el RRI o d'altres àmbits dels centres.

A continuació s'exposa com es podria incidir en el PEC i el PCC des de la coeducació.

La coeducació en l'àmbit del PEC

El PEC hauria de recollir entre els principis que l'inspiressin, la Coeducació com a eix vertebrador de les activitats del centre, tant les docents com les no docents. Alguns dels criteris podrien ser aquests:

- 1) Proposar una utilització d'un llenguatge (la llengua ho sol articular tot: matèries, relacions, actituds, continguts...) no discriminatori que es basés en aquests principis:

- 1.1) utilitzar el femení quan les dones estiguin o puguin estar incloses en el que s'està dient (cartells, rètols, tot tipus de document extern o intern);
 - 1.2) no utilitzar el masculí com a genèric;
 - 1.3) utilitzar, sempre que el context ho permeti, abstractes, epíctes o diferents fórmules genèriques.
- 2) Vetllar per una utilització dels espais del centre que no subordini, perjudiqui, ni exclogui ningú.
 - 3) Donar una orientació professional no sexista.
 - 4) Donar elements per a una sexualitat responsable, joiosa i no subordinadora ni jerarquitzadora.
 - 5) Combatre els estereotips de gènere, és a dir, fer treballar i valorar les diferents i variades capacitats de l'alumnat, així com també incidir en els valors i les actituds que se li vulguin fomentar. En definitiva, potenciar persones equilibrades, harmòniques i plenes d'autoestima; crítiques, creatives i autònomes.
 - 6) Tots aquests objectius s'han de tractar paral·lelament amb d'altres eixos transversals com són l'Educació per a la Pau, el Respecte al Medi Ambient, l'Educació per a la Salut... També la solidaritat, l'antiracisme i el respecte a l'altra gent.
 - 7) Un projecte coeducatiu podria constituir un dels punts importants que ofereixin els centres en el seu ideari.

La coeducació en l'àmbit del PCC

Abans d'entrar en les propostes concretes que més avall es fan per a les programacions didàctiques, m'agradaria resumir els tres aspectes més globals que s'haurien de tenir en compte per a totes les matèries i assignatures i en tot el funcionament global dels centres.

- 1) Una gestió dels centres i dels seus recursos que tingui en compte els punts esmentats en **La coeducació en l'àmbit del PEC** i també en l'àmbit del PCC.
- 2) Una utilització general no sexista dels espais dels centres.

- 3) Un llenguatge no sexista ni androcèntric en els documents interns i externs i en les diferents assignatures i classes; es podria basar en els principis més amunt esbossats.

Programacions didàctiques

Al llarg de les programacions dels centres s'haurien de tenir en compte els següents aspectes:

- 1) Utilitzar, o el que és el mateix, triar uns materials adients. En cas que no hi fossin (cosa bastant probable, de moment), donar una visió crítica sobre les mancances i problemes dels que s'utilitzin i procurar ampliar-los amb materials auxiliars (encara que siguin parcials) per completar els buits que tinguin els altres.
- 2) Proposar per part del professorat activitats que interessin tant als nois com a les noies i que responguin als interessos d'unes i altres. Procurar tenir-ho en compte tant pel que fa a les classes com per a les activitats escolars que es muntin fora de classe (conferències, xerrades, visites, etc.), com per a les activitats de lleure (festes, celebracions, etc.).
- 3) En les diverses activitats extraescolars (celebracions, excursions, festes, elaboració d'exposicions, revista, neteja de la classe, de les taules, etc.), fomentar la participació de noies i nois en totes i cada una de les tasques que generin les diferents activitats.
- 4) Fomentar en totes les activitats (debats a classe, xerrades, etc.) la participació de les noies (no hi sol haver un equilibri entre les intervencions dels nois i de les noies; de vegades això passa directament a causa que l'activitat triada no s'adequa als interessos de les noies). Potenciar àrees optatives que fomentessin la coeducació.
- 5) A través de les diverses matèries, donar a l'alumnat una orientació professional no sexista.

A continuació, i a molt grans trets, m'agradaria fer algunes propostes per a algunes àrees i/o matèries.

Llengües

- 1) Explicar i fer reflexionar l'alumnat sobre el sexisme que es transmet a través de la llengua.
- 2) Explicar els usos androcèntrics de la llengua.
- 3) Treballar les relacions entre gènere gramatical i sexe.
- 4) Estudiar el concepte de genèric.
- 5) Analitzar el sexisme i l'androcentrisme en els diferents documents: llibres de text, enciclopèdies, diccionaris, mitjans de comunicació escrita i oral, etc.
- 6) Vigilar el contingut dels exercicis que s'utilitzen per explicar els diferents aspectes de la llengua (si no es fa, passen coses tan simples i aparentment sense importància com que, per exemple, el protagonisme de les frases que es fan servir per analitzar sintàcticament sol ser sempre masculí).
- 7) Quan per treballar aspectes de la llengua s'utilitzin textos de creació literària, es procurarà triar-ne (també) d'autores.
- 8) Utilitzar assaigs i textos de reflexió sobre la llengua (metalingüístics) escrits (també) per autores.
- 9) Si es fan llegir llibres de literatura, en qualsevol gènere que sigui, o d'altre tipus, fer-ne llegir tants d'escriptores com d'escriptors.

Literatures

- 1) Introduir l'obra de les escriptores al llarg del temps i en tots els gèneres que es tractin (i en el màxim d'èpoques possible).
- 2) En el moment de fer treballar fragments d'obres, poemes concrets, etc., fer-ne llegir, com a mínim (per compensar el desequilibri informatiu i formatiu que ha patit fins ara l'alumnat), tants d'autores com d'autors.
- 3) A l'hora de fer llegir llibres de literatura a l'alumnat, fer-ne llegir tants d'escriptores com d'escriptors.
- 4) Utilitzar textos de crítica i de reflexió sobre la creació literària escrits per autores.
- 5) Fer veure l'androcentrisme de les actuals programacions.

Educació física

- 1) Utilitzar els espais d'una manera equitativa entre les noies i els nois.
- 2) Proposar esports que interessin i agradin tant a les noies com als nois.
- 3) Fomentar més la cooperació, la coordinació, la diversió..., que la competitivitat en les activitats que es portin a terme, tant en les esportives com en les altres.
- 4) Proposar exercicis que fomentin la coordinació, l'harmonia i la flexibilitat, així com l'estima pel propi cos.

Música i d'altres activitats relacionades amb l'art

- 1) Introduir l'obra de les músiques i compositores i d'altres creadores al llarg del temps.
- 2) En el moment de fer treballar fragments d'obres, utilitzar-ne tant d'autores com d'autors
- 3) Utilitzar textos de crítica i de reflexió sobre la creació artística escrits per autores.
- 4) Incidir en la interpretació musical o d'altres arts (teatre, dansa, etc.) femenina.
- 5) Fer veure l'androcentrisme de les actuals programacions.

Ètica

- 1) Proposar activitats que interessin tothom.
- 2) Si cal, i de cara a discutir temes que afecten l'alumnat d'una manera molt directa (sexualitat, relacions amb la violència...), generar espais autònoms per a noies i per a nois.

Ciències socials

- 1) Fer veure els paràmetres androcèntrics en què es basa en general l'estudi de la Història.
- 2) Introduir els fets històrics protagonitzats per les dones.
- 3) Remarcar la participació femenina en els fets que actualment s'expliquen tenint els homes com a únics protagonistes.
- 4) Incorporar al concepte d'Història tot el referent a la reproducció (vida quotidiana, feina domèstica, relacions interpersonals, etc.).
- 5) Incorporar la participació de les dones en el món del treball públic (indústria, agricultura, artesania, art, etc.).
- 6) En el moment de fer treballar documents històrics, tenir en compte els escrits o protagonitzats per les dones.
- 7) Estudiar i utilitzar fonts orals.
- 8) Utilitzar textos de crítica i de reflexió sobre la Història escrits per autores.
- 9) Fer veure els conceptes androcèntrics en què es basa la Filosofia.
- 10) Introduir l'estudi de filòsofes.
- 11) En el moment de fer treballar documents, tenir en compte els escrits o protagonitzats per les dones.
- 12) Utilitzar textos de crítica i de reflexió sobre la Filosofia escrits per autores.
- 13) Fer veure l'androcentrisme de les actuals programacions.

Ciències de la natura

- 1) Posar de manifest l'androcentrisme i el sexisme en una àrea pretesament neutral i objectiva.
- 2) Fer veure l'androcentrisme en els materials (làmines referents al cos humà, el fet d'explicar l'home com el model i la dona com una variació, etc.).
- 3) Estudiar la contribució de les dones al món de la ciència.

- 4) Introduir per explicar problemes, per fer experiments o per fer treballs, el món de la cuina, els aparells domèstics, els materials de neteja.
- 5) A l'hora de posar problemes, posar-ne amb protagonisme femení.
- 6) Fer notar l'androcentrisme de les actuals programacions.

Laboratoris i informàtica

- 1) Motivar les alumnes perquè utilitzin els materials dels laboratoris i participin activament en els experiments que es duguin a terme.
- 2) Vetllar perquè les alumnes facin servir els ordinadors.
- 3) Fomentar en els alumnes la necessitat de la neteja i l'ordre.
- 4) Repartir qualsevol feina que s'hagi de fer entre totes les noies i tots els nois.

Matemàtiques

- 1) Estudiar la contribució de les dones en l'àmbit de les matemàtiques.
- 2) A l'hora de plantejar problemes, posar-ne amb protagonisme femení.
- 3) Si cal, fer notar l'androcentrisme de les actuals programacions.

M'agradaria fer notar que tots els objectius d'aquestes propostes no es poden assumir ni assolir en un curs escolar. Tot el que s'ha dit, s'ha de veure com una proposta a llarg termini que s'hauria d'anar revisant, completant i actualitzant curs rere curs.

Les anteriors propostes poden ser útils per iniciar o continuar un debat i per anar incidint a poc a poc en tots i cadascun dels àmbits educatius.

Si es volgués portar a terme una pràctica coeducativa en algun centre, hi hauria d'haver un grup que espigués disposat a dinamitzar i a canalitzar tots els processos que comporta, és a dir, buscar, recollir, indagar, sobre materials concrets, llibres de text, llibres de lectura, propostes didàctiques tant generals com concretes, activitats extraescolars, aspectes generals de la vida del centre i tota la resta d'aspectes que possibiliten un projecte coeducatiu en un centre concret.

Presentació del tema objecte de la llicència

La llicència realitzada lliga de ple amb els criteris que he expressat en l'apartat anterior tant pel que fa als processos d'ensenyament-aprenentatge coeducatius globals, com ja més concretament pel que fa a l'estudi de la literatura i de la llengua apuntats on es parlava de les programacions didàctiques; al mateix temps lliga absolutament també amb l'adquisició d'una sèrie de competències bàsiques per part de l'alumnat com són totes aquelles competències relacionades amb la lectura, l'escriptura i, més específicament, el plaer de la lectura i l'escriptura de creació.

En tercer lloc, tracta molt de prop l'educació en valors i la convivència en els centres des del moment que trava el material que s'ofereix amb la igualtat d'oportunitats entre els nois i les noies, així com també l'educació intercultural, dos puntals dels eixos transversals. El fet de tractar l'educació en valors de ben segur que també pot revertir en l'orientació escolar i professional de l'alumnat.

En quart lloc, es dedica amb intensitat a l'aprofundiment científicodidàctic de continguts curriculars, amb la possibilitat afegida de tractar (ja que n'ofereix materials) una literatura que sovint queda lluny de l'alumnat: la lligada a la cultura clàssica.

Encara un últim element relliga aquests quatre punts, especialment el primer i el tercer, em refereixo a la utilització d'un llenguatge no sexista ni androcèntric al llarg de tot el material didàctic que s'ofereix per treballar la contribució de les dones en la cultura i en la literatura. Així, les resolucions que donen instruccions per a l'organització i el funcionament dels centres docents públics d'ensenyament secundari de Catalunya solen incloure un punt sobre el *Foment de la igualtat d'oportunitats per a nois i noies* que diu:

“La programació d'activitats educatives per a promoure la igualtat d'oportunitats per als nois i per a les noies i l'atenció a evitar els comportaments i les actituds discriminatòries per raó de sexe és un deure de tots els centres, els quals tindran cura de reflectir-ho convenientment en els seus projectes educatiu i curricular.

En particular, els centres posaran especial cura a revisar aquells materials, il·lustracions i textos que s'utilitzin en els dossiers, les fitxes o els altres instruments de treball que elabori el mateix centre.

Així mateix, els centres vigilaran que en l'ensenyament i en l'ús del llenguatge s'adoptin les expressions i les formes no discriminatòries.”

Voldria fer esment també de la manca de mitjans a l'abast del professorat que hi ha per tractar sense excessives dificultats la literatura de les escriptores. Així, en la meua experiència, si bé és cert que comença a haver-hi força material especialitzat sobre la qüestió, també és veritat que a l'hora de treballar en un centre d'ensenyament una matèria com la que m'ocupa es presenten moltes dificultats ja que no hi ha un material mínimament estructurat, equilibrat i coherent. Per tant, un dels objectius de la llicència ha consistit a proporcionar, al marge d'una base de dades que s'hi refereix, una sèrie de materials que permetessin estructurar o bé part d'una assignatura optativa per si mateixa, o bé una sèrie de materials complementaris que s'haurien de relacionar i combinar amb els continguts de literatura, especialment amb la matèria optativa tipificada de què parlava abans: la Literatura Universal.

Marc i context

La meva experiència com a professora de llengua i de literatura m'ha fet reflexionar tant sobre el contingut de les matèries com de l'adequació de les assignatures al context social i cultural que viuen les i els alumnes. És en aquest sentit que s'ha d'entendre la meva participació en seminaris i grups de treball dedicats a la coeducació en general o des d'aquesta perspectiva en l'àrea de la llengua i de la literatura.

La llengua i la literatura tenen un paper fonamental en la configuració del món que rep l'alumnat i en tot allò que noies i nois interioritzen i transformen i, posteriorment, retornen i vessen al món. Si bé és evident que nois i noies aprenen llengua i literatura fora del marc escolar ja que també n'aprenen a partir de la família, dels mitjans de comunicació, de la vida en societat..., també és cert que l'aprenentatge escolar té un cert prestigi; que tot allò que forma part del currículum acadèmic es considera important, digne de ser après i, sobretot, "cert" i existent. La presència o l'absència de determinades qüestions, les explicacions de determinats aspectes de la llengua o, en el cas que m'ocupa, la presència o absència d'autores o escriptores configuren una part de la imatge del món (d'un aspecte tan important de la cultura com és la literatura) que assumiran i, al seu torn, transmetran nois i noies.

En aquest sentit, s'ha de tenir en compte que la majoria de llibres de text i de programacions de literatura se centren abassegadorament en la literatura masculina i deixen de banda o presenten al marge la literatura femenina. En fer-ho, hi ha una sèrie de gèneres o formes literàries que queden fora del cànon, com poden ser els epistolaris o els diaris, i allunyen, doncs, maneres d'escriure que podrien ser més properes i accessibles a nois i a noies, i formes de literatura lligades a l'àmbit més privat. Tenir present això, podria encetar un camí per treballar conjuntament amb l'àrea de ciències socials, assignatures i matèries on les i els professionals que s'hi dediquen i han optat per la mirada coeducativa, maldin per introduir les relacions i també les activitats que es donen a l'àmbit privat de cara a equilibrar l'estudi i la importància les dues esferes de les persones: l'àmbit privat i el públic. Aquest és un exemple d'àmbit que s'hauria de tractar en una tasca ineludible i necessàriament interdisciplinària des de les diferents àrees; en el cas dels àmbits públic i privat, des de la literatura, la llengua, les ciències socials, la història de la ciència..., s'haurien de donar visions globalitzadores i integradores.

Encara que de sempre hi ha hagut escriptores, la seva obra i personalitat s'estudia d'una manera marginal i desequilibrada respecte a la dels escriptors en les assignatures de literatura (com a exemple paradigmàtic d'aquesta marginació i desequilibri és ineludible esmentar que en els programes de Literatura Catalana de 2n de batxillerat per al curs 2000-2001 i per al proper, s'imparteix la literatura a partir únicament de sis autors –algun dels quals varia–, així, malgrat que hi ha canvis en els programes, la presència femenina roman sempre del tot inexistent).

Es tendeix, doncs, a oferir un model androcèntric que té sobretot en compte (a voltes només en compte, com s'acaba de mostrar) l'experiència literària dels homes i a presentar-la com a cànon i patró d'una suposada literatura general que presenta la part com el tot, això comporta que les perioditzacions, la selecció d'obres, les categories d'anàlisi, la jerarquització de gèneres i la metodologia estiguin amarades d'aquest biaix androcèntric. Òptica androcèntrica que impedeix mirar, percebre, establir i ensenyar la rica tradició i la genealogia femenina en l'escriptura.

L'absència o el tractament tangencial de les diferents literatures de les escriptores transmet, normalment per defecte o per omisió, la idea que les dones no han practicat mai aquesta activitat artística, especialment en l'antigor, o les idees que si l'han exercit ha estat com a fet excepcional o com a dilettants, no com a professionals; al mateix temps, reforça la idea que l'obra de les escriptores actuals està subordinada a l'obra dels seus col·legues i hi té un paper subsidiari.

Aquests determinats biaixos prenen una importància gran si es té en compte l'edat de les i els alumnes de batxillerat. És una edat d'absorció d'idees, estan en plena adolescència i en un moment en què es consoliden els processos d'identificació sexual; s'ha de tenir especial cura, doncs, en els models femenins i masculins que se'ls ofereixen, la valoració que se'n fa i els valors que se'ls atribueixen.

És en aquest període que quallen i se sedimenten també les bases que els han de permetre prendre i continuar prenent decisions respecte a optar per determinats camins personals, acadèmics i professionals; és en aquest moment que els cal furnir-se del màxim d'elements de cara a orientar-se per fer una bona i adequada tria professional. Un estudi de la literatura i dels models literaris que no jerarquitzin les relacions entre dones i homes acreix la intel·ligència emocional de l'alumnat, intel·ligència que s'ha de treballar especialment en el període de l'adolescència perquè en depenen una sèrie de factors de consolidació de la personalitat que fan que, tant en aquest període com posteriorment en la vida adulta, s'afavoreixi l'acceptació de la diversitat, ajudi a la resolució de conflictes i a aprofundir en el coneixement de la

diversitat i, sobretot, potenciï el posicionament crític de les persones davant dels models dominants.

Les decisions que prenguin poden estar xopades pels biaixos sexistes i androcèntrics presents en qualsevol aspecte de la realitat i de societat; si en el procés d'escolarització i en els currículums acadèmics no s'inicia una intervenció de cara a posar en qüestió aquests biaixos, el resultat serà ineluctablement el reforçament d'una situació que deixa en inferioritat de condicions les noies davant del futur professional i personal, ja que se'ls oculten models de referència que els permeten situar-se com a membres actives en el món artístic i cultural i, de retruc, al món. Per altra banda, s'escamoteja tant a les noies com als nois una sèrie de possibles fonts de gaudi i diverses maneres d'aproximació a la literatura.

En els darrers anys s'ha avançat en el camí de plantejar un ensenyament-aprenentatge alliberat de sexisme i d'androcentrisme, tant en general com pel que fa a la llengua i a la literatura. L'optativitat afavoreix també la possibilitat de programar unitats i utilitzar materials didàctics coeducatius que vagin deixant de banda el sexisme i l'androcentrisme.

Aquests avenços i les perspectives que ofereix la Reforma Educativa permeten un marc nou i més favorable per començar a implantar canvis en l'enfocament tradicional de la literatura; el nou sistema educatiu té presents qüestions tan importants com la igualtat d'oportunitats i la consideració, per exemple, de valors i d'actituds com una part més dels ensenyaments curriculars, ja que els objectius generals de l'etapa en la seva redacció fan un èmfasi especial en el desenvolupament integral de la joventut perquè estigui en condicions de millorar en el futur el conjunt de la societat tot fent-la més justa.

Objectius de la llicència

La introducció de les literatures de les escriptores i dels seus referents teòrics permet un coneixement més global, integrador i ric de la realitat cultural i literària de la humanitat. Possibilita també un procés d'ensenyament-aprenentatge de la història més atractiu i rigorós per a l'alumnat ja que és menys subordinador i jerarquitzador. La realització d'un material específic de cara a organitzar una assignatura optativa o l'aprofitament d'aquest material o de part del material per aconseguir la inclusió de diferents escriptores en la matèria de la Literatura Universal potencia en les noies i també en els nois un interès més gran en relació al coneixement del passat així com a l'hora de tractar tant la literatura actual com situacions més properes a la seva experiència personal.

De tota manera, s'ha de remarcar que l'estudi de les diferents escriptores i les diferents propostes literàries que es fan a partir de la seva obra és una part del conjunt de la literatura i, si actualment ja no es pot entendre la literatura universal sense la seva aportació, també és cert que s'han d'estudiar i disfrutar tenint en compte la globalitat de la literatura i mai com un estudi o un afegit tangencial i a part; per tant, a l'hora de tractar la literatura femenina serà tasca inexcusable tant posar-ne de manifest les característiques específiques com fer veure com s'entortolliguen les tradicions masculina i femenina; la contribució tant d'escriptors com d'escriptores. Això pot semblar contradictori amb els resultats obtinguts que es veuran més avall, però no ho és si es té en compte que donat que és molt més fàcil trobar materials didàctics i no didàctics sobre literatura masculina, la meua aportació se centra i es basa a fornir literatura realitzada per mans d'escriptores i que posa de manifest interessos i experiències tan pròpies del gènere humà com són les de les dones.

Es tracta, com pel que fa per exemple a l'assignatura d'Història o la història de la ciència, no de fer una literatura d'escriptores sinó una literatura global que contempli, doncs, tant la literatura dels escriptors com la de les escriptores. Pel que fa al plantejament global d'una alternativa general de la coeducació tant des del punt de vista de diagnòstic del que s'impartia abans de la Reforma com per a propostes globals i per a les diverses àrees són interessants i encara vigents les anàlisis i aportacions del llibre *Del silencio a la palabra*.¹

¹ Diverses autores. *Del silencio a la palabra*. Instituto de la Mujer [Serie Estudios, 32]. Madrid, 1992.

L'objectiu fonamental que volia assolir la llicència que vaig presentar era triple.

- a. El primer objectiu era l'elaboració d'una sèrie de materials que posessin a l'abast del professorat part de la varietat i la riquesa de les literatures de les escriptores al llarg del temps i de l'espai (amb les limitacions pròpies que una matèria de tal abast i magnitud comporta);
- b. el segon objectiu era la presentació d'una base de dades documental com a recurs imprescindible de consulta o estudi per entendre i aprofundir aspectes de la literatura poc tractats;
- c. finalment, el projecte consistia també a donar pautes metodològiques, criteris i recursos per utilitzar, analitzar i gaudir dels textos de creació (o fins i tot de crítica) que es presenten i es treballen de les diverses autores; fent especial èmfasi en la manera d'interrelacionar tant les obres com la personalitat, així com els temes i els leitmotius de les diferents escriptores. La direcció d'aquest treball és doble ja que, per una banda, es dedica a aportar nous continguts curriculars i, per altra banda, concreta i aprofundeix en els principis d'un ensenyament coeducatiu.

Al mateix temps, i lligat a l'afany de presentar, fer conèixer i donar opcions a l'alumnat de disfrutar d'una literatura al més àmplia possible, ja que s'hi incorpora l'aportació femenina, s'ha mirat d'oferir també el més estès ventall de literatures tenint en compte els diferents punts de vista geogràfics i culturals; és a dir, procurar transcendir i vetllar per no quedar-se en les literatures europees, especialment en la realitzada en llengua anglesa.

Resultats obtinguts

La llicència d'estudis que presento es concreta en dos materials relacionats entre si.

1. En primer lloc, consisteix en l'elaboració d'un material que, per una banda, permet oferir per si mateix gran part d'una assignatura optativa de l'àrea de llengua i literatura; aquest material, per altra banda, lliga específicament amb una de les matèries optatives tipificades que ofereix el Departament d'Ensenyament als centres de secundària, concretament l'assignatura de Literatura Universal, matèria implantada optativament al nou batxillerat amb el currículum de la Reforma Educativa. També, és clar, com a reforç per a les matèries de literatura tant a batxillerat com a secundària.
2. En segon lloc, consisteix en l'elaboració d'una base de dades documental, que he batejat com a "Cassandra", de llibres de literatura sobre autores antigues, modernes, i les seves corresponents didàctica i fonamentacions teòriques; aquest últim aspecte és prou desconegut i força menystingut actualment, cosa que ocasiona, en part, la minimització i l'ocultació de les literatures escrites per dones i les consegüents mancances a l'hora d'acabar qualsevol ensenyament sobre literatura tant a l'ESO com a batxillerat. Aquesta base de dades, a part de la versió en CD que n'oferirà el Departament, s'hauria d'acabar penjant a Internet com a recurs per al professorat ja que d'aquesta manera es podria anar posant al dia.

Com que cadascun dels resultats obtinguts es poden veure fàcilment en els annexos corresponents i van precedits d'una introducció on se n'explica la gènesi i els diversos avatars de la seva elaboració, no crec que sigui convenient entrar en aquesta memòria a explicar-ne els detalls.

El que sí voldria fer constar és que en el projecte que vaig presentar per a l'obtenció d'aquesta memòria, vaig parlar de la possibilitat d'adjuntar-hi material gràfic (retrats o quadres de les autores tractades, per exemple); finalment no ho he fet per bàsicament quatre raons.

1. Perquè és un material fàcilment baixable d'Internet al gust de les persones que utilitzin les unitats o alguns dels seus apartats.
2. Perquè entenc que les unitats no es faran servir d'una forma fixa, és a dir, n'aplegaran diferents aspectes i apartats en la mesura de l'ús que cada

persona en faci, és a dir, variaran de l'una a l'altra, per tant, les possibles imatges, també seran variables. Per tant, m'he decantat per presentar el material de la manera més senzilla possible i amb el mínim d'entrebanca.

3. Perquè ocupaven molt espai i he preferit no carregar la presentació dels treballs de la llicència.
4. Perquè això m'ha donat temps, per exemple, per desdoblar una de les unitats en dues i presentar-ne una més de les previstes. Crec que aquesta era una tasca més adient al que jo m'he dedicat i em dedico, i més adequada i propera al que m'havia compromès a fer en el transcurs d'aquesta llicència.

Pla de treball

Per realitzar la llicència vaig establir un calendari i un pla de treball que a grans trets ha estat el següent.

Del mes de setembre al mes de desembre

La primera fase del treball va passar sobretot per buscar el material que s'ha utilitzat en les dues fases posteriors; s'han realitzat les següents operacions:

- a) Ubicació del material a les diferents biblioteques, hemeroteques, arxius i biblioteques especialitzades.
- b) Recerca del material.
- c) Selecció de textos i llibres tant de creació (pel que fa al material didàctic) com de crítica (respecte a la base de dades).
- d) Tria de la base de dades.
- e) Lectura de materials.

Del mes de gener al mes de març

- a) Establiment dels camps de la base de dades. Disseny i construcció d'aquesta base.
- b) Entrada de fitxes bibliogràfiques a la bases de dades.
- c) Lectura de materials.
- d) Elaboració del material didàctic general adreçat al professorat. Aquest material encapçala cada una de les unitats didàctiques i té tres vessants:
 - Continguts. Tracta els conceptes bàsics que tracta cada unitat.
 - Procediments. Forneix les eines, els mètodes i les pautes per portar a terme els diversos comentaris de text, per parlar de les tradicions literàries, de la genealogia femenina...

- Actituds. Es dedica a destacar els possibles treballs respecte a l'educació en valors i la convivència a l'aula i al centre.

Les orientacions didàctiques tenen especial cura a interrelacionar en el procés d'ensenyament-aprenentatge aquests tres aspectes:

- Entre professorat i alumnat.
- Entre l'alumnat i els llibres de consulta.
- Entre l'alumnat i els llibres de creació.

Del mes d'abril al més de juliol

- a) Lectura de materials.
- b) Continuació de la feina d'entrada de fitxes bibliogràfiques a la bases de dades.
- c) Realització del material de cara a fer una proposta curricular per a 1r o 2n de batxillerat. Aquest material té la forma d'una sèrie de cinc unitats didàctiques i contempla tres apartats principals:
 - La presentació de textos, normalment de creació, però sense menystenir ni oblidar la reflexió crítica sobre la literatura.
 - Les diferents activitats d'ensenyament-aprenentatge que tracten els tres apartats que s'ha vist més amunt: continguts, procediments i actituds.
- d) Elaboració de la memòria.
- e) Redacció de les diferents introduccions als annexos on s'expliquen els criteris utilitzats tant per elaborar les unitats didàctiques com per dissenyar, treballar i manejar la base de dades.
- f) Finalització de la base de dades.

Fora d'aquest pla de treball i del calendari queden les hores i hores passades llegint llibres, tant de creació, com d'estudi de la literatura, així com d'assaig o crítica i que no tenen reflex en aquesta memòria i annexos corresponents; llibres que de ben segur

m'han servit i m'han aprofitat però que no han tingut una incidència directa a l'hora de presentar textos, capítols, fragments o poesies, plantejar exercicis i activitats o proposar d'altres lectures i incursions en d'altres àmbits. Com que sempre en queda alguna cosa, algun altre fruit donaran, suposo.

Metodologia

Pel que fa a la base de dades

Després d'estudiar conjuntament amb la supervisora de la llicència els tipus de bases existents així com les bases disponibles, vam desestimar la utilització d'una base relacional (en principi, jo havia pensat en una base Access, com consta en la memòria que vaig presentar al concurs de la convocatòria de les llicències) i ens vam decantar per una base de tipus documental que estigués a l'abast del professorat. Finalment, la base triada va ser una base de dades documental Idealist 3 (per comoditat l'anomeno base de dades, encara que no és exactament una base de dades sinó un programa gestor de bases de dades documentals).

Aquesta decisió va venir determinada bàsicament per cinc motius:

- a) per tal d'utilitzar una base de dades documental, tria lògica ja que es tracta d'una base de dades bibliogràfica i aquestes bases acostumen a ser documentals,
- b) per la possibilitat de lligar aquesta base amb d'altres bases de dades bibliogràfiques,
- c) perquè en ser una base que es maneja als centres de recursos, és al CD de *Catàleg de Recursos* dels expressats centres i, per tant, és a l'abast del professorat,
- d) perquè permetia adaptar amb certa facilitat alguna de les bases amb què els centres de recursos fitxen els seus materials. Era absurd intentar inventar-se una base partint de zero com si no n'hi hagués cap, donat que ja hi ha molta experiència i pràctica sobre la seva realització, és a dir, n'hi ha força de fetes i a més per especialistes en la matèria, gent, doncs, que en sap molt més que jo que evidentment no en sóc,
- e) perquè és molt versàtil i fàcilment traslladable, és a dir, es pot vessar en molt poc temps i sense gaires trastorns, a d'altres formats, per exemple, a una base de dades relacional com Access.

Ha calgut molta feina i de diversa índole per realitzar la base de dades. Es pot distingir clarament entre dos tipus de feina.

- A. Feina que afecta al material que s'hi ressenya i fitxa.
- B. Realització pròpiament de la base de dades.

Feina que afecta al material que s'hi ressenya i presenta

Perquè existeixi una base de dades, per una banda, s'ha de saber i donar forma al que hi ha d'anar i, per d'altra, s'ha de dissenyar la base en qüestió per introduir-li-ho. Normalment, els trets del contingut de la base en marquen moltes de les seves característiques, també, les possibilitats de la base determinen la manera de presentar-ne el contingut.

A molts grans trets els passos per recopilar i crear el que conté la base de dades passen per la:

1. Selecció de llibres, revistes i textos d'investigació, d'assaig i de crítica; així com alguns dels dedicats a coeducació. Això vol dir molts tipus de consulta i de tot tipus (catàlegs, col.leccions, bibliografies especialitzades i, de vegades, no tan especialitzades, consultes verbals o escrites a persones enteses en la matèria, consultes a Internet, consultes a l'ISBN...)
2. Lectura de tot aquest material.
3. Elaboració de la fitxa bibliogràfica de cada llibre.
4. Entrada de materials a la base.

Com es pot comprendre, la majoria d'aquests passos no es donen estrictament l'un darrere l'altre, sinó que de manera gairebé simultània es van fer els tres.

Realització de la base de dades

Un cop triada la base, la construcció de la base de dades va ser prou treballosa i difícil pel simple fet que sóc professora de llengua i literatura i no d'informàtica i només tenia una certa experiència amb la base de dades relacional Access. El meu bagatge era limitat, doncs.

També a molts grans trets els passos per construir la base de dades han passat per:

1. Tria del programa gestor de bases de dades documentals (Idealist 3).
2. Tria d'una de les bases d'Idealist 3 amb què els centres de recursos fitxen els seus materials que fos viable i compatible amb les informacions que es volien posar de manifest.
3. Estudi de la base i acarament amb els llibres, revistes i altre material ressenyat per concretar i acotar els camps.
4. Construcció d'una pantalla amb els comandaments i les icones adequades per poder treballar.
5. Disseny i construcció de la base a partir d'un model preestablert (eliminació d'alguns dels camps existents, adequació d'alguns dels camps existents, selecció de les paraules claus en els camps que aquestes paraules estan predeterminades i codificades, establiment provisional dels camps de la base, creació de les paraules claus en els camps que aquestes paraules no estan predeterminades sinó que són lliures, disseny provisional d'una pantalla d'entrada a la base, creació d'un comptador automàtic de fitxes).
6. Establiment més o menys definitiu dels camps de la base.
7. Disseny d'un format de visualització.
8. Disseny de formats d'impressió.
9. Entrada de fitxes bibliogràfiques a la bases de dades.

Com per a la selecció i ressenya dels llibres i revistes que conformen el contingut de la base, també en aquest cas la majoria d'aquests passos no es poden donar estrictament l'un darrere l'altre, sinó que molts cops se solapen.

Moltes de les modificacions i fins i tot eliminacions de camps es van fer a mesura que s'introduïen fitxes; a l'igual que la selecció de paraules clau tant en els camps predeterminats com en els lliures.

Fins i tot, paral·lelament a l'hora que s'introduïa el material, es van haver de modificar icones i comandaments. Com per al contingut de la base, una cosa portava a l'altre i en aquest cas va ser determinant la varietat de les revistes i llibres seleccionats i fitxats.

Quant a les unitats didàctiques

El nucli de les unitats didàctiques que presento consisteix en un recull de textos o fragments de diverses autores de diferents èpoques, en distintes llengües i de diferents adscripcions culturals. Es fa especial èmfasi en tota la literatura anterior al segle XIX, ja que potser és més fàcil trobar textos de les autores modernes i contemporànies, i fins i tot són més a l'abast materials didàctics que en parlin i les treballin.

El fil conductor que guia la presentació d'autores i de textos és l'establiment de la tradició i de la genealogia femenina en la literatura; és a dir, es privilegia per sobre de tot la tradició, els lligams entre les diverses autores i obres, l'adscripció a determinats temes, el gust per alguns gèneres i per algunes formes literàries concretes.

Les unitats s'estructuren a partir de nuclis que funcionen també com a petits fils conductors. Finalment, les unitats resultants són les cinc següents.

- Unitat 1. L'empremta i la força de la tradició: de Safo a Catul
- Unitat 2. La creació i recreació de temes clàssics. La dona de Lot, seqüeles i fruits
- Unitat 3. Viatges i cartes. La irresistible seducció de Constantinoble
- Unitat 4. Cartes i dietaris. L'encís de l'escriptura privada
- Unitat 5. La crítica: l'herència de Virginia Woolf

Les orientacions didàctiques que es proposen en la llicència pretenen a grans trets a cobrir les següents necessitats:

- Propiciar el contacte amb el fet literari facilitant els instruments per descobrir-ne les peculiaritats i, sobretot, ajudar a gaudir de la bellesa, de l'enginy i a descobrir la intenció que, més o menys, s'amaga en tota producció literària. Dit d'una altra manera, ajudar a desenrotllar l'hàbit de la lectura intel·ligent i profunda.
- Transmetre l'herència cultural en el sentit de donar eines per rebre i interpretar els elements que ens integren dins una determinada trajectòria cultural i literària, la

qual, a banda de les formes d'expressió, ens dóna també patrons de comportament i models afectius.

- Proporcionar els elements de teoria literària que es considerin necessaris perquè es puguin reconèixer, gaudir, manipular, imitar els principals gèneres literaris: narració, teatre i poesia.

El material presentat consta de dues parts diferenciades encara que estretament interrelacionades entre si. Hi ha un apartat adreçat al professorat que consisteix, per una banda, en el recull de textos i en unes pautes per buscar-ne més, ja siguin similars ja siguin de diferents característiques, per altra banda, hi ha unes orientacions didàctiques i la presentació dels recursos disponibles. L'altre apartat s'adreça a l'alumnat.

Apartat adreçat al professorat

- Té unes síntesis introductòries per a cada punt o centre d'interès en què s'articula la matèria.
- Presenta una selecció de textos literaris i de crítica agrupats en cada punt o centre d'interès. S'ha procurat que hi tinguessin cabuda diversos gèneres.
- S'han elaborat unes propostes didàctiques per a cada punt. S'han programat una sèrie d'activitats i de propostes de treball. Les activitats suggereixen formes d'explotació didàctica dels textos literaris o de crítica. Les propostes de treball tenen com a objectiu donar pautes i recursos a l'alumnat i animar-lo a fer treball de recerca en biblioteques, hemeroteques, Internet...
- S'han elaborat unes pautes d'anàlisi que posen de manifest els valors que de forma implícita o explícita se solen atribuir a escriptores i a escriptors.
- S'analitza críticament la subordinació d'alguns gèneres literaris.
- Es posa a disposició del professorat, al marge de la bases de dades, a cada unitat una bibliografia bàsica que permet estudiar i revisar els continguts de la literatura des d'una perspectiva no androcèntrica ni sexista.

Apartat adreçat a l'alumnat

Aquest apartat consisteix bàsicament en la programació de la sèrie d'unitats didàctiques esmentades més amunt. Si s'utilitzen per a una matèria optativa independent o bé per ampliar els continguts de l'assignatura Literatura Universal (o d'altres matèries de literatura), vol dir que els punts o centres d'interès que estructurin els textos i els fragments (el material proposat) poden passar a ser eixos vertebradors de l'assignatura, ja que no es tracta simplement de fer mers afegits a la literatura presentats com a apèndixs sinó que es tracta d'un canvi de perspectiva. Es proposa partir del fet que la literatura de les escriptores existeix per, a partir d'aquesta constatació, donar una visió global i interrelacionada de la literatura d'escriptores i escriptors; la literatura passa a tractar-se des d'una altra òptica i, per tant, el nucli central ja no serà la literatura masculina sinó la de tot el gènere humà.

Canviar un enfocament és una tasca complicada que requereix disposar de material didàctic i reestructurar els continguts procedimentals, conceptuals i actitudinals.

En les unitats didàctiques que presento, es parteix d'uns textos model dels quals s'ofereixen les pautes de lectura i d'anàlisi recollint tots aquells elements literaris i de tractament de la llengua que serveixen per enriquir la comprensió i la competència lingüística i discursiva de l'alumnat; es procura, a banda de dirigir la lectura i la interpretació dels recursos literaris, donar pautes per a l'expressió de les opinions i sentiments personals així com per a la imitació o manipulació de les formes literàries estudiades. Cal aprofitar també cada text per incentivar la informació sobre la personalitat de les autores, de l'ambient sociocultural i literari del moment històric en què es va desenvolupar.

Les unitats didàctiques estan pensades com una guia de treball que ajudin l'alumnat a "construir" coneixement i a adquirir destreses comunicatives i expressives. Tot i que la concepció d'aquestes unitats didàctiques gira sobre les diverses formes de l'expressió literària, penso que cal explicitar les intencions didàctiques que em porten a formular-les per donar més pautes a l'acció del professorat.

Objectius generals d'àrea

- Expressar-se oralment i per escrit amb coherència, correcció, coherència i adequació al tipus de discurs d'acord amb les necessitats escolars i socials pròpies de l'edat.

- Servir-se autònomament de la lectura com a font d'informació de lleure i de projecció personal.

- Adonar-se que les produccions literàries constitueixen diverses interpretacions del món i de l'ésser humà; afavoreixen el desvetllament de la imaginació i del bon gust estètic, i són un mitjà d'arrelament i participació en la cultura pròpia, i de relació amb altres pobles.

Objectius terminals

- Llegir expressivament textos literaris en prosa i en vers, o de les altres àrees del currículum, amb veu i entonació adequades i d'acord amb les regles de l'ortografia.

- Manifestar interès per la literatura com a mitjà per interpretar la realitat.

- Valorar, d'acord amb la pròpia sensibilitat, les aportacions de la lectura literària, tot demostrant criteri personal i un cert grau d'autonomia.

- Reconèixer els recursos i les convencions del registre literari, tot adonant-se dels elements que el diferencien dels altres registres.

- Reconèixer textos de diversos gèneres literaris, tot fent referència a les principals característiques que permeten classificar-los.

- Comentar textos poètics i en prosa, atenent als aspectes formals i de contingut, a l'autor o a l'autora, i d'acord amb la sensibilitat personal expressada mitjançant una opinió raonada.

- Sintetitzar, seguint un guió previ, oralment o per escrit, informacions pertinents sobre una obra llegida, pel que fa a l'autora, l'autor o l'època de producció, procedents de fonts diverses –explicacions del professorat, consulta bibliogràfica, etc.– de manera que es contextualitzi i s'expressi l'opinió pròpia raonada.

- Identificar els elements textuais: parts del text, elements introductoris, elements relacionants i d'altres elements rellevants.

Continguts

Esmentaré els continguts més generals.

Procedimentals

- Lectura, comentari i interpretació de textos.
- Reconeixement de l'estructura.
- Reconeixement de les diverses funcions dels textos segons la intenció comunicativa, la situació, la persona emissora i a qui va dirigit el text.
- Anàlisi de les diverses tècniques literàries: el marc o l'espai, el temps, els personatges, veu narradora, punt de vista, argument i tema.
- Comparació de textos de tema equivalent.
- Observació, anàlisi i interpretació dels elements literaris.
- Ús de diccionaris generals i etimològics.
- Constatació i argumentació dels canvis de vocabulari lligats a l'evolució històrica i social.
- Reconeixement de les marques de nivell social en la literatura que reflecteix la llengua oral.
- Reconeixement i explicitació de les característiques lèxiques de la llengua oral reflectida en la literatura.

Conceptuals

- Els gèneres.
- Els elements fonamentals de cada gènere literari.
- Recursos estilístics.
- Característiques dels estils directe i indirecte.
- Els noms propis. Antropònims i topònims.

- Personalitat, vida i obra de les autores tractades; temps, ambient cultural i literari de la seva època.

- El mestratge literari.

Actitudinals

- Apreciació de les possibilitats lúdiques de la literatura, així com del seu poder de denúncia, de representació o de testimoni de realitats desaparegudes.

- Apreciació de les possibilitats comunicatives de la literatura.

- Reconeixement del paper i del protagonisme de les dones en les tasques productives i reproductives.

- Valoració positiva dels camps semàntics que corresponen a activitats tradicionalment femenines com la costura, la roba o la cuina.

- Actitud crítica davant d'actituds prepotents i autoritàries i proposta de comportaments alternatius.

- Valorar positivament les facilitats que proporciona l'educació per a la independència de les persones i, en especial, de les dones.

- Apreciació de la capacitat de lleure de la literatura; possibilitat d'ajuda a la comunicació, a l'expressió i a la denúncia de diverses situacions personals, socials o col·lectives.

- Col·laboració responsable a l'hora de compartir oralment els textos.

- Respecte pels sentiments de les altres persones.

- Valoració positiva del fet de disposar d'una tradició literària femenina.

- Interès i respecte per l'expressió de les vivències i els sentiments de les dones.

En la tria dels continguts a classe s'ha de tenir en compte els coneixements previs de l'alumnat i sobretot el canvi que es preveu en la seva maduresa en el pas de la pre a la plena adolescència. En aquest sentit, les activitats d'ensenyament-aprenentatge proposades han de presentar una gradació adequada respecte a la dificultat dels continguts conceptuals i procedimentals anteriorment adquirits, però

sobretot han d'incidir en la reflexió i els aspectes actitudinals que mereixen un tractament especialment acurat en aquest període del desenvolupament de la personalitat i de l'assumpció de l'autonomia i de la responsabilitat.

Aplicacions

Els materials i la metodologia de la llicència tenen diferents aplicacions en el sistema educatiu.

Pel que fa a l'aula

- a) Utilització de cara a posar les bases per a un ensenyament coeducatiu de la literatura en general i de la matèria Literatura Universal.
- b) Utilització per fornir models de la literatura privada.
- c) Ús complementari per a les matèries que actualment s'imparteixen dedicades total o parcialment a la literatura; amb especial rellevància pel que fa a les literatures grega i llatina i, també, la catalana.
- d) Ús complementari per a les matèries que actualment s'imparteixen dedicades total o parcialment a l'art.
- e) Ús per treballar interdisciplinàriament també les matèries de llengua, ciències socials, història de la ciència, matemàtiques, música i religió. Il·lustració a partir dels textos de creació de les diferents èpoques en qualsevol matèria.
- f) Configuració d'un punt de partida per formular, concretar i implementar una matèria optativa dedicada a la literatura femenina, tant des del punt de vista del material aplegat com pel que fa a la metodologia i a les pautes d'anàlisi.
- g) Configuració també el punt de partida per implementar una matèria optativa dedicada a l'art femení, tant des del punt de vista del material aplegat com pel que fa a la metodologia i a les pautes d'anàlisi.
- h) Aportació de materials per a projectes interdisciplinars que tinguin com a eix transversal fonamental la igualtat d'oportunitats. O també l'eix de l'educació intercultural.
- i) Aplicacions a les aules d'audiovisuals (música i cine).

Pel que fa a la formació del professorat:

- a) Possibilitat de consultar còmodament a través de la base de dades els llibres de crítica especialitzats necessaris per a l'ensenyament-aprenentatge de la literatura.
- b) Possibilitat que la base de dades sigui un punt de partida per a una bibliografia comentada per a ús del professorat que es vagi posant al dia constantment.
- c) Difusió i explicació del material i especialment de la metodologia en cursos del Pla de Formació del Professorat, a través de cursos dels Centres de recursos o dels cursos dels ICEs.
- d) Foment i exemple de la pràctica coeducativa en les matèries de la literatura.
- e) Foment de la pràctica coeducativa en els PECs dels centres.

D'altres aplicacions

- a) Per fomentar la integració social i cultural, així com el gust per la lectura, en l'ensenyament no reglat i el de les persones adultes en general.